

УДК 342.9(075.8)

О. БАРАНОВ, кандидат технічних наук**ПРАВО ВЛАСНОСТІ НА ІНФОРМАЦІЮ**

Анотація. Щодо визначення методу інформаційного права з урахуванням напрямів та тенденцій розвитку інформаційного права.

У сучасних умовах розвитку суспільних відносин в інформаційній сфері, в інформаційному праві зазначене питання визначення правового режиму інформації щодо права власності є актуальним, проте й досить дискусійним [1, 2]. Дискусії зумовлені особливостями властивостей інформації, на яких було наголошено в роботах [2].

Російські дослідники Войниканіс Е.А. та Якушев М.В. вважають за необхідне чітко визначити правовий статус інформації як об'єкта права власності. Проведене ними дослідження історичних аспектів розвитку права власності свідчить про недостатність наукового обґрунтування введення права власності на інформацію. З іншого боку, ці автори стверджують про те, що наявна судова практика, на відміну від існуючих законів, досить вдало вирішує питання встановлення права власності на окремі інформаційні продукти. Але існує й друга точка зору, згідно з якою взагалі заперечується можливість встановлення права власності на інформацію. Одним з основних аргументів при цьому є те, що встановлення права власності призводить до обмеження основного права людини на отримання інформації. Наприклад, автори звернення до Президента України (члени Громадської ради з питань свободи слова та інформації) прямо заперечують можливість поширення режиму права власності на інформацію тому, що це, на їхню думку, суперечить Цивільному кодексу України, який у частині першій статті 316 встановлює, що право власності є правом особи на річ (майно). Відповідно ж до статті 179 ЦКУ річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Інформація, у свою чергу, визнана окремим, відмінним від речі об'єктом цивільних прав (стаття 177 ЦКУ) [3].

У статті 30 Закону України “Про інформацію” вказується, що інформація може бути власністю держави. В статті 35 цього ж закону зазначено, що “власник документів має право за відповідну плату виготовляти за бажанням запитувача копії запитуваних документів” [4]. Законодавець таким чином встановив, що офіційні документи державних органів є їх власністю.

Визначення права власності на інформацію дано в статті 38 Закону України “Про інформацію”: “Право власності на інформацію – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією. Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження” [4]. В якості підстав для виникнення права власності на інформацію законодавець визначив наступні:

- створення інформації своїми силами і за свій рахунок;
- договір на створення інформації;
- договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи.

Вид власності є похідним від походження коштів, за які створена відповідна інформація:

- колективна власність – інформація, створена кількома громадянами або юридичними особами;
- державна власність – інформація, створена на кошти державного бюджету;
- приватна власність – інформація, створена організаціями (юридичними особами) або фізичними особами за власні кошти.

Статтею 39 Закону України “Про інформацію” встановлено, що *інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним цивільним та іншим законодавством*. Важливою рисою інформаційної продукції є те, що це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій.

Таким чином, відповідно до Закону України “Про інформацію” інформація може виступати об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження. Правові відносини щодо права власності на інформацію повинні регулюватися цивільним законодавством.

У Цивільному кодексі України відображені дещо інші суперечливі погляди на проблему права власності на інформацію. Відповідно до статті 177 ЦКУ до об'єктів цивільних прав відносяться речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [5]. В статті 179 цього Кодексу уточнено поняття “речі” – *це предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки*. Речі поділяються на рухомі та нерухомі. До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення, а до рухомих речей відносяться речі, які можна вільно переміщувати у просторі (ст. 181).

В главі 23 ЦКУ виписано основні положення щодо права власності. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ст. 316), при цьому власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном (ст. 317). Суб'єктом права власності є Український народ, фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 318). Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом (ст. 319). Особливо зазначено, що право власності є непорушним і ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Лише як виняток може бути застосоване примусове відчуження об'єктів права власності з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, визначених законом (ст. 321). Власність може бути загальнонародною, приватною, державною, комунальною.

Законодавець у ЦКУ надав визначення поняття інформації – *це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі* (ст. 200). При цьому не визначено, в якості якого предмета матеріального світу може бути представлена інформація. Тобто, використовуючи норми ЦКУ, не можливо логічно замкнути зв'язок: інформація – річ – право майнової власності.

Таким чином, на перший погляд, відповідно до положень ЦКУ інформація не може бути об'єктом права власності. Але ЦКУ містить багато норм, які свідчать про протилежне. У статті 303 ЦКУ зазначається, що *у власності фізичної особи можуть бути особисті папери (документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо), тобто її особиста інформація*. Відповідно до статті 178 ЦКУ об'єкти цивільних прав, в тому числі й інформація, можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обігу. Законодавець у статті 969 ЦКУ визнає документи як окрему форму інформації в якості цінностей, які можуть бути передані до банку на зберігання. Більш того, у статті 1010 ЦКУ до майна довірителя відносяться його речі та документи. Відповідно до глави 62 ЦКУ (Виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт) до результатів виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, які має право використовувати замовник, відносяться наукові дослідження та конструкторська документація в якості конкретних організаційних форм інформації.

Підсумовуючи вищеведене, можна стверджувати що, українське законодавство є досить суперечливим щодо визначення права власності на інформацію. Це суттєво гальмує процес введення інформації в цивільний обіг, перешкоджає можливості цивілізованого захисту майнових прав суб'єктів інформаційних відносин. Але ЦКУ надає принципову змогу виправити це негативне становище. Відповідно до статті 200 ЦКУ порядок використання інформації та захисту права на неї встановлюється законом. Тому, вбачається доцільним ввести до інформаційного законодавства такі правові норми, які надали б змогу використовувати всі механізми цивільного права щодо введення інформації в цивільний обіг. Зміст цих правових норм повинен встановити наступне.

1. Інформація в її певних організаційних формах повинна бути віднесена до об'єктів права власності.

2. Інформація у вигляді інформаційних продуктів (організаційні форми – документи, книги, бази даних, ілюстрації, фотографії, голограми, кіно-, відеофільми тощо) повинна бути визнана предметом матеріального світу, тобто віднесена до речей.

Нами пропонується визначення інформації – *це відомості, представлені в будь-якій організаційній формі і вигляді, на будь-яких носіях, про події і явища, які мали або мають місце в суспільстві, державі і навколишньому середовищі*. На відміну від визначення наданого у ЦКУ, це визначення однозначно пов'язує інформацію з якимось носієм. Дійсно, багато дослідників стверджують (І.Л. Бачило, Е.А. Зверева, В.Н. Лопатін, В.А. Копилов) [2, 6, 7] про те, що інформація може бути задіяна в суспільному обігу тільки за допомогою якогось матеріального носія. Наприклад, до таких носіїв можна віднести наступні матеріальні об'єкти:

- папір, кіно-, магнітні плівки, фотопапір тощо;
- магнітні та лазерні диски та дискети, електронні пристрої пам'яті тощо;
- фізичні поля (акустичні, електричні, магнітні, електромагнітні).

Саме нерозривний зв'язок інформації та її носія дозволяє визнати її предметом матеріального світу. В.А. Копилов, І.Л. Бачило, В.Н. Лопатін вважають, що лише та інформація може бути введена до суспільного, цивільного обігу, яка закріплена на такому матеріальному носії, що в свою чергу може бути предметом суспільного, цивільного обігу. Така точка зору обмежує введення в цивільний обіг інформації, яка розповсюджується за допомогою фізичних полів, що, як правило, не задіяні в цивільному обігу. Це стосується, наприклад, електронної інформації, що

розповсюджується за допомогою мережі Інтернет. Тому треба вважати, що інформація може бути введена до суспільного, цивільного обігу, коли її матеріальний носій “дозволить” реально ввести інформацію до суспільного, цивільного обігу. Дійсно, наприклад, людина є матеріальним носієм інформації, вона безпосередньо сприяє введенню інформації до суспільного, цивільного обігу, але, звичайно, не є предметом цивільного обігу.

З точки зору бажання віднести інформацію до речей потрібно вести мову не взагалі про інформацію, а про її організаційні форми. Досить часто термін інформація в конкретних правових нормах замінюється визначенням її конкретних організаційних форм – окремі дані (відомості), документи, масиви (бази) даних (документів), звіти, бібліотеки, фонди документів, архіви тощо. Але до визначення таких організаційних форм інформації при формулюванні конкретних правових норм треба ставитися прискіпливо. Наприклад, у статті 303 ЦКУ зазначається, що особисті папери (документи, фотографії, щоденники, інші записи, особисті архівні матеріали тощо) фізичної особи є її власністю. Це призводить до неоднозначного трактування норм законодавства. Більш того, у цьому випадку з’являються прогалини щодо визначення інформації (речей), яка може знаходитись у власності фізичної особи, наприклад це стосується інформації, яка розміщується на магнітних та лазерних дисках та дискетах, електронних пристроях пам’яті тощо.

Важливим питанням є визначення вартості інформації, що зумовлює можливість її використання при здійсненні цивільного обігу.

Визначення вартості інформації є визначальним для здійснення договорів та правочинів, для визначення різноманітних санкцій щодо їх виконання або невиконання тощо. Тільки за умови можливості визначення вартості інформації стає можливим в повному обсязі задіяти правові механізми захисту права власності на інформацію. З огляду на те, що в сучасному українському законодавстві, зокрема в ЦКУ, чітко не сформульовані питання щодо визначення вартості інформації стає проблематичним захист майнових прав, пов’язаних з інформацією. Ця проблема має місце і в законодавствах інших країн [8]. Деякі дослідники вважають, що вартість може мати лише інформація, яка є конфіденційною, тобто не загальнодоступною, і що саме така інформація може бути об’єктом цивільного права [9]. Вочевидь така точка зору є помилковою, тому що за межами регулювання нормами цивільного права опиниться великий масив інформації, яка не відноситься до інформації з обмеженим доступом, але має відповідну вартість. Можливо, було б доцільно з точки зору визначення вартості інформації вести мову не про конфіденційну інформацію, а про інформацію з обмеженим використанням, тобто про інформацію, яка має особливий правовий режим використання.

Використана література

1. Бачило И.Л. Информационные ресурсы как объект права и объект отношений, регулируемых ГК РФ // Информационные ресурсы России. – 1999. – № 1.
2. Копылов В.А. Информационное право. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юристъ, 2004. – 512 с.
3. Баранов О.А. Система принципів інформаційного права // Правова інформатика. – № 2(10)/2006. – С. 3-13.
4. Звернення Громадської ради з питань свободи слова та інформації // www.rupor.org/index.php?print=1085606217.
4. Відомості Верховної ради України. – 1992. – № 48. – ст. 650.
5. Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – ст. 155.

6. Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право: учебник ; под ред. акад. РАН Б.Н. Топорнина. – СПб.: Издательство “Юридический центр Пресс”, 2001.

7. Зверева Е.А. Информация как объект неимущественных гражданских прав // Право и экономика. – 2003. – № 9.

8. Самохвалов А.А. Информация как объект гражданских прав //www.yurclub.ru/docs/pravo /1503/4.html.

Бачило И.Л. О праве собственности на информационные ресурсы // Информационные ресурсы России. – 1997. – № 4.

9. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. – Сборник статей: Исследовательский центр частного права. – М.: “Статут”. – 2003. – С. 228.

~~~~~ * * * ~~~~~